

Udovecz Gábor

Mezőgazdaságunk az EU-csatlakozás tükrében

A világ fejlett gazdasággal és korszerű agrárszektossal rendelkező régióiban élelmiszerekből rendre túlermelés mutatkozik. Ezekben az országokban régóta keresik a gyógyírt, az új agrármodellt. Az Európai Unió már többször megreformált közös agrárpolitikája (KAP, illetve Agenda 2000) néhány éve a *több funkciójú mezőgazdaság* jövőképében véli a megoldást megtalálni. A retorika és számos konkrét ösztönző elem is azt sulykolja, hogy a termelő-funkcióval azonos értékű a mezőgazdaság környezetvédelmi és foglalkoztatási funkciója, nemkülönben általában a vidéki értékek megőrzésében játszott szerepe. Ezzel a felfogással egyre többen azonosulunk, s az EU-ba tartó magyar agrárgazdaság is ezen elvekre építkezik.

Ügyelni kell a hangsúlyokra! Miközben többet gondolunk természetes környezetünkre, többet teszünk az emberi értékek, a vidéki hagyományok megőrzéséért, közeli és távolabbi versenytársaink „hagyományos fegyvertűket” is nagy erővel gyarapítják. Aligha véletlen, hogy az EU új agrárstratégiájában a jelszavak élére a versenyképesség került. Piaci pozícióik megóvása, erősítése érdekében egyre produktívabb fajtákat állítanak köztermelésbe; egyre korszerűbb gépeket, technológiákat dolgoznak ki; növelik ráfordításait; egyre hatalmasabb marketing és logisztikai rendszerekkel adnak nyomatékot gazdasági érdekeiknek. Nem kétséges, hogy a világ egy kíméletesebb, kooperálóbb mezőgazdaság felé halad, de közben a piaci verseny sem szűnhet, s főleg azokban az ágazatokban nem, amelyekben Magyarország – természeti adottságai miatt – érintett, versenyre kényszerített. Márpedig ez a körülmény az integrálódó és modellváltást is végrehajtó magyar mezőgazdaság számára nem csekély potenciális veszély forrása.

A mezőgazdasági termelésben (és az élelmiszer-feldolgozásban) sem kezdődik évek óta elegendő jövedelem, ezáltal a szakmai és a közgazdasági folyamatok is „lefelé” tartó pályára sodródtak. Ha ez így van, akkor rövid távon is számos gazdasági és társadalmi feszültség forrása, hiszen a jövedelmesség, a realizált jövedelmek nagysága lényegében a versenyképességgel, a piacra jutási eséllyel azonos. A jövedelemhiány azonban nemcsak rövid távon súlyos gond, hanem felemészti jövőbeni versenyképességünket is.

Jövedelemhiányos helyzetben ugyanis a termelőknek nincs lehetőségük a modernizációra, sem a minőségi (szakmai) paraméterek javítására, sem az árversenyben való domináns magatartásra, sem pedig a piacra jutási háló erősítésére. Márpedig a tényleges piacra jutás, a versenyben való helytállás alapvetően ezeken a tényezőkön múlik: a terméken magán, a kínálati áron és a mögöttes, sokrétű szervezethez! Mindegyik elem folyamatos, igen forrásigényes tárgyi és humán fejlesztéseket követel meg.

A jövedelemképződés jellemzői

A rendszerváltás óta eltelt évtizedben a mezőgazdasági termelésben aránytalanul kevés jövedelem képződött. E megállapítás érvényes a termelés minden szektorára és valamennyi ágazatára. Valóságátalmát számos közvetlen statisztikai adat, még több kapcsolódó tény és információ támasztja alá. A fontosabbak az alábbiak:

- Határozott trendet látunk, miszerint az országos GDP-ből a mezőgazdaság által előállított *jövedelem aránya* folyamatosan és erőteljesen csökkent, s 1999-ben feltehetően jóval 5% alá esett. Ez önmagában nem baj, a fejlett országokra is ez az irányzat a jellemző. Aggasztóbb, hogy a mezőgazdasági GDP abszolút értéke csökkent, változatlan áron még 1998-ban sem érte el az 1990. évi 3/4 részét!
- A mezőgazdaságban lekötött saját tőkére jutó adózás utáni eredmény az 1998. évig 3 és 4% között hullámozott. Ez a *tőkejövedelmezőség* a nemzetgazdasági átlag felét, a feldolgozóipari átlag egynegyedét tette ki, az újratemeléshez szükséges elvárható mértéknek pedig mindössze 40%-át érte el. Sajnos, 1999-ben a folyamatok még rosszabb irányt vettek, s a becslések szerint a mezőgazdaság által realizált összes jövedelem az előző évi 45–46 Mrd Ft-nak legfeljebb a felét érhetette el;
- A jövedelemhiányos helyzetet hasonlóan közvetlenül igazolja, hogy a meghatározó *termékek jövedelmezősége* az utóbbi években egyre romlott, már 1998-ban (de a becslések szerint 1999-ben is) zömük veszteségbe fordult. (1. táblázat)

1. táblázat

Jövedelmezőség a főbb ágazatokban

Megnevezés	Mértékegység	1990	1995	1998	1999*
Búza	Ft/t	1970	1782	-4750	-1572
Kukorica	Ft/t	1972	1107	-2761	-619
Napraforgó	Ft/t	4210	4337	580	-2768
Alma	Ft/t	63	8660	-3239	-3545
Szőlő	Ft/t	433	-7692	-9763	-941
Tej	Ft/l	1,4	4,3	13,6	6,1
Vágómarha	Ft/kg	2,2	8,0	-31,1	-47,4
Vágósertés	Ft/kg	18,5	53,3	32,5	3,3
Húscsirke	Ft/kg	0,3	1,4	-0,8	-11,0

*AKII saját számítása

Az elégtelen jövedelemre a közvetett bizonyítékok széles köre utal. A jövedelemhiány következményeként a mezőgazdasági bruttó átlagkeresetek annak ellenére maradnak el 30%-kal az országos átlagtól, hogy az évtized alatt mintegy 600 ezer fő hagyta el a mezőgazdaságot. A lekötött összes esz-közértékre vetített *adósság* ugyanezen időszak alatt 27%-ról 44%-ra emelkedett. A versenyképesség szempontjából különösen hátrányos, hogy a beruházások – főleg a 90-es évek első felében – kritikus szint alá zuhantak. Néhány éves vergődés után a beruházásra szánt összegek növekedésnek indultak, de az 1990. évi volumennek még csak 73%-át érték el 1998-ban.

Mely tényezők idézték elő a jövedelemhiányt?

A mezőgazdasági jövedelmek a termelési, a piaci, a pénzügyi és a szabályozási rendszer nagyszámú tényezőinek kölcsönhatásaként alakulnak ki. Ebben az állandóan változó rendszerben az okok és az okozatok ritkán választhatók szét egyértelműen egymástól. Például a termelési volumen csökkenése nyilvánvalóan mérsékli a mezőgazdasági jövedelmeket, de maguk a szerény jövedelmek is gerjesztik a termelés leépülését. Vagy: a költségek növekedése, az agráröllő nyílása nyírbálja a jövedelmeket, de nem tagadható, hogy ehhez tápot adhat a szakmai munka, a hatékonyság, a szervezetség gyengülése is. Az ok-okozati hatásmechanizmusok tehát általában nem egyirányúak. Ennek ellenére a következőkben csokorba gyűjtjük azokat a főbb tényezőket, amelyek a jelenlegi súlyos jövedelemhiányt előidézték és ezáltal a mezőgazdaság versenyeseit általában a kritikus sávba taszították.

A mezőgazdasági termelés volumene a rendszerváltás előtti (1989.) évhez képest több mint 30%-kal visszaesett. A termelés mélypontja 1993-ban volt, de az abból való elmozdulás jelenleg sem nevezhető érdeminek. A „kiesett” (elmaradt) termelés (1991. évi) változatlan áron számított értéke összesen mintegy 1100 milliárd Ft, vagyis mintegy három év teljes produkciójával azonos összeg! Az állandó költségek rugalmatlansága miatt ez a termelés-csökkenés legalább öt év teljes jövedelmét „lenyelte”.

A jövedelemhiány tartósságához nem kis mértékben járult hozzá *a tevékenységi szerkezet* – sokak által üdvözölt és erőltetett – *megváltozása* is. A profiltisztítás, a több lábon állás gyengülése, a nem mezőgazdasági tevékenységek kivonulása egyértelműen jövedelemcsökkentő mechanizmusokká váltak az évtized során. A válság mélyebb okaira utal azonban az a tény, hogy a birtokstruktúra kisebb (sokszor kifejezetten apró) egységek javára történő elmozdulása ellenére az ún. kistermékek, kiságazatok (specialitások) előretörése nem figyelhető meg. A mezőgazdasági termelők alkalmazkodó készsége és képessége tehát alacsony fokú volt, s jelenleg is az.

Az elmúlt évtizedben jelentősen visszaesett a mezőgazdasági termékek értékesítése. Termékeinknek főleg *a hazai piaca zsugorodott*: 1989 és 1997 között az élelmiszerek összes fogyasztása 22–23%-kal csökkent. Bebizonyosodott, hogy az élelmiszer-fogyasztáson a lakosság sokat tud megtakarítani, különösen olyan kényszerhelyzetben, amikor a szabadáras élelmiszerek és az államilag garantált árú (profitú!) szolgáltatások (háztartási energia, szolgáltatások, közlekedés stb.) közötti választásra kényszerül!

Nem tudtuk kihasználni külpiaci értékesítési lehetőségeinket sem. Ebben belső és külső tényezők egyaránt hátráltatták a jövedelemválság enyhülését. Nem szabad lebecsülni saját gyengeségeinket. Az elégtelen mennyiségű, sokszor nem megfelelő minőségű kínálat, a lassú piaci alkalmazkodás, a piaci munka alacsony szintje, az infrastrukturális hiányosságok egyenként is millió dolláros kieséseket okoztak. Így ezekkel együtt a külső tényezők (világpiaci árak, világgazdasági válságok, WTO-megállapodás, CEFTA-országok korlátozásai stb.) hatása hatványozottan negatívan érvényesülhetett.

A mezőgazdasági termelés közgazdasági feltételei (árak, támogatások, tőkehiány) az elmúlt években romlottak, markánsan hozzájárultak a jövedelemhiányhoz. A piaci érdekkonfliktusok megoldódásának rendre a mezőgazdasági termelés volt a fő vesztese:

- *Az agráröllő nyitottsága világjelenség, magyarországi mértéke azonban az elmúlt években kiugróan nagy volt.* Következmenyeként a mezőgazdaságból változatlan áron számolva is *legalább 340 Mrd Ft-nyi jövedelem áramlott el.* Mindez annak ellenére történt meg, hogy megkezdődött a felvásárlási árak „európai” felzárkózása, s a mezőgazdasági szektor aktív keresőinek 60%-ától vált meg. Az árfelzárkózási verseny ütemkülönbségét, az ár- és jövedelemarányok piaci eszközökkel való orientálását nem tekintették feladatuknak az állami szervek (piac- és versenyszabályozás!). Passzív szemlélődésük és a mezőgazdasági szereplők gyenge kooperációs készsége együttesen tették lehetővé a jövedelemvesztéssel járó piaci pozíciók kialakulását.
- *A rendszerváltást követő időszakban az üzemi szerkezet átrendezésének „pótlólagos” hatásaként új elemek jelentek meg, illetve erősödtek meg a termelés költségszerkezetében is.* Ezek az új elemek (pl. földbérleti díj, mezőgazdasági szolgáltatások díja) számításaink szerint évente mintegy 26–28 Mrd Ft-tal növelték meg a termelés költségeit. Feltehető, hogy ennek az összegnek jelentős, (vagy akár) nagyobbik része a mezőgazdasági ágazat szempontjából jövedelemkivonásként funkcionált.
- *A mezőgazdasági termelésre jutó állami támogatások változása nem volt szinkronban sem a pénzromlással, sem pedig az ágazatra háruló terhekkel.* Ha az agráröllő által elszívott jövedelmeket az állami támogatásokkal állítjuk szembe, kiderül, hogy az elmúlt kilenc év alatt e két mechanizmus egyenlegeként (reáláron!) mintegy 300 Mrd Ft jövedelemhiány keletkezett a mezőgazdaságban. A veszteség jelentős része, mintegy 190 Mrd Ft, az 1991–93. években halmozódott fel. Az ebben az időszakban megtett vagy elhalasztott gazdaságpolitikai lépések tehát olyan mérvű jövedelemvesztéssel jártak, amelyet az ágazat még nem volt képes sem „megemészteni”, sem pedig ellensúlyozni.

A mezőgazdaság gépállományának és műszaki színvonala az utóbbi néhány évben jelentősen javult, nemcsak a beszerzett új gépek száma, hanem összetétele alapján is. Mindezekkel együtt a beruházások intenzitása még mindig alacsony ahhoz, hogy az évtizedek alatt kialakult kedvezőtlen korösszetétel és minőségi heterogenitás látványosan javuljon.

A gyors változások, az ezekre adott késlekedő válasz, a kényszer-vállalkozások, az alacsony szintű szervezettség, a mostoha közgazdasági környezet, valamint az állam védelmező szerepének gyengülése – sajnos! – megmutatkozik a mezőgazdasági termelés szakmai színvonalának hanyatlásában, az erről tanúskodó természetes és gazdasági hatékonysági mutatók romlásában is:

- A növénytermelés főbb ágazataiban szinte valamennyi természetes mutató távolodott a már korábban elért színvonalától, s az élelmiszert jelentő európai nivótól;
- a mezőgazdaság gerincét adó gabonatermelésben az átlaghozamok évek és termelők között is szélsőségesen szóródnak. Átlagos értékük az EU-15 mutatóinak 50–80%-át éri el;
- hasonló a helyzet az ipari növények esetében is. Az átlaghozamok 30–40%-kal maradnak el leendő versenytársaink átlagos színvonalától;
- az átlaghozamok szóródása és az európai normától való lemaradása ennél is súlyosabb, 50–70%-os a zöldségfélék esetében;
- a termékek minősége inkább romlott, mint javult az elmúlt évek során; különösen látványos ennek az eladhatóságra és az árakra gyakorolt hatása;
- szőlő- és gyümölcsültetvényeink fajta- és korösszetétele elavult, elöregedett. A gyümölcsösök egyharmada elhagyott, gondozatlan. Az átlaghozamok alacsonyak.
- A növénytermelésre jellemző gazdasági hatékonyság mutatói a fenti állapotokat tükrözik. Az egységnyi termékre jutó jövedelem „apadásában” az utóbbi évek alatt bekövetkezett veszteségbe fordulásában – az agrárrolló nyílása, a negatív világpiacon ártrendek, a hazai állami támogatások elégtelensége mellett – a termelők szokásai által gúzsban tartott, lassú reagálóképesség is közrejátszott. Ez utóbbi főleg a termelési cél (pl. az elérendő minőség) meghatározásának esetlegességében, az ehhez illeszkedő technológia, ráfordítási szint, piaci kapcsolat, elérhető ár megválasztásának elhanyagolásában fogalmazható meg. Ha mindehhez hozzávesszük az időjárás szeszélyeit, amely annál jobban tud érvényesülni, mennél alacsonyabb a technológiai szint, nagyon is érthető az az évek közötti hullámzó átlagos jövedelmezőségi mutatók, amelyek a búza esetében 8 ezer Ft/t nyereség és több mint 5 ezer Ft/t veszteség; vagy a kukorica esetében 5700 Ft/t nyereség és 2800 Ft/t veszteség között ingadoznak. Hasonló a helyzet az ipari növények és a zöldség-gyümölcsfélék jövedelmezőségét illetően is. Ez utóbbiaknál ugyan bruttó jövedelem minden évben kimutatható, de az önkiszákmányolást tükröző, el nem számolt saját bérek levonása után minimális nettó jövedelem, sőt, gyakorta csak veszteség marad;
- Az állattenyésztés ágazatait szintén az európai élelmiszertől való távolodás jellemezte az elmúlt évtizedben. Az okok között az alacsony állománykoncentráció, a sokszor elavult fajtaszerkezet, a leromlott takarmányozási és tartástechnológiák, nemegyszer az egyenetlen szakmai hozzáértés is felemlíthető. Így fordulhat elő, hogy a sertés-ágazatban egy kocára 3–4 hizóval kevesebbet állítunk elő évente, a

fajlagos takarmányfelhasználás előállított hizó-kilogrammonként 1 kg-mal több, a telepek hizókibocsátásának átlagos színhús százaléka 3–7%-kal rosszabb, s takarmányaink minősége is gyengébb az európai élmezőnyénél. A brojler ágazatban is hasonló lemaradások vannak. Nálunk hosszabb a nevelési idő, több – igaz, olcsóbb alapanyagú – takarmányból állítunk elő 1 kg csirkehúst, és az elhullás is nagyobb, mint az élenjáró országokban. A mi vállalkozásaink 10–15%-kal több takarmányt használnak fel mint az USA termelői, az elhullás pedig 2–4%-kal magasabb. Súlyos fajta- és technológiai válságban van juhászatunk. Kisebb mértékű, de jövedelmezőséget rontó hiányosságok jelezhetők a tejtermelésben és a vágómarha-előállításban is;

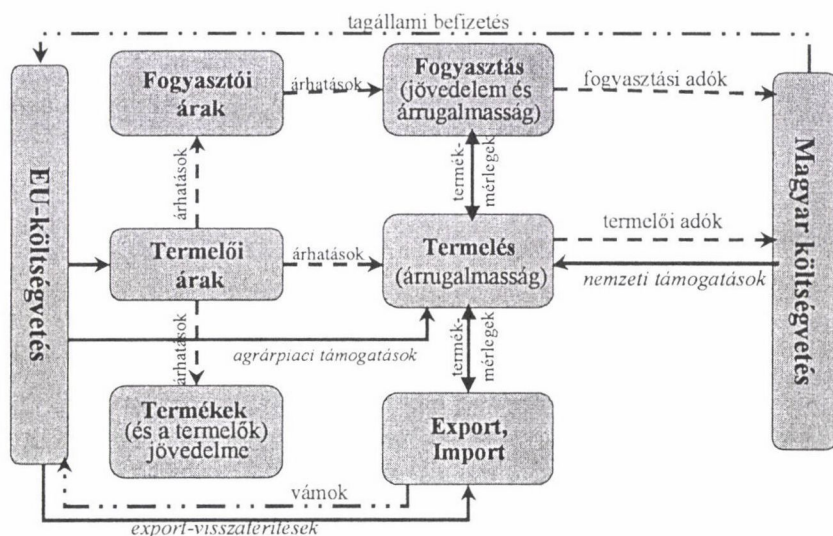
- A gazdasági hatékonyságot illetően az 1991–93. és az 1998–99. évi mélypontok drámaiak, a köztes konszolidációs periódusok pedig igen törekenyek voltak. A 100 Ft termelési költségre jutó jövedelem az évek során szinte kiszámíthatatlan tartományokban mozgott:
  - a vágósertésnél 9,6 Ft/kg és 44 Ft/kg
  - a vágómarhánál –26 Ft/kg és 9 Ft/kg
  - a tejnél –5 Ft/l és 30 Ft/l
  - a vágócsirkénél –6 Ft/kg és 6 Ft/kg között.

Az állattenyésztés jövedelmezősége igen ingatag alapokon áll, versenyképessége továbbra is sebezhető. Belső piacunk is veszélyben van (lesz) a mai hatékonyság mellett.

A versenyesélyeket veszélyeztető jövedelemhiányhoz nemcsak objektív piaci folyamatok, elkerülhetetlen érdekkonfliktusok, nemcsak kényszerű hátrálások, s a nyomukban megjelenő hatékonyságromlás, hanem *nehezen számszerűsíthető szubjektív tényezők is jócskán hozzájárultak*. Köztük első helyen kell megemlíteni a birtokpolitikával összefüggő, elhúzódó bizonytalanságot, a „modell-válságot”. Nem tagadható, hogy a bizonytalanság ténye vagy érzete még a tőkével rendelkezőket is kivárára készítette. A korszerűsítés, a tőkebevonás (így a jövedelem is) részben emiatt maradt el. Részben ugyancsak ezzel függ össze a birtokok túlzott elaprózottsága is. Hatékonyságot (tehát jövedelmet is) csökkentő körülmény volt a mezőgazdaságban általában a kapcsolati tőke erodálása, ami a történelmi léptékű átalakulás sodrában elkerülhetetlen és részben indokolt is volt. Súlyos versenyhátrányt okozott azonban az a lassúság, amellyel az együttműködés új szövete kezd kifejlődni a széthullott régi helyett. Az együttműködési és integrációs készség és konkrét intézményi leképzésének gyengesége védtelenül hagyta a mezőgazdaságot, akarva-akaratlanul „megengedte” a jövedelemvesztést.

Várható versenyésélyeink 2003-ban

Az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézetben (AKII) évek óta folytatunk vizsgálatokat az EU-csatlakozás agrárgazdasági hatásainak egzakt előrejelzésére. A cél megközelítésére egy kvázi¹-parciális egyensúlyi szimulációs modellt dolgoztunk ki (3), mely a korábban hivatalosan megcélzott 2002. évi csatlakozás következményeit képes követni. A számítások eredményeit, azok irányait és nagyságrendjeit bizvást érvényesnek tekinthetjük az újabb cél-esztendőre, 2003-ra is. A kollektív erőfeszítésekkel kidolgozott modell 32 mezőgazdasági és 28 feldolgozott termék sorsának követésén keresztül engedi megítélni az egész magyar agrárgazdaság várható versenyéselyeit (1. ábra).

1. ábra. A modell kalkulációs blokkjai és információs kapcsolataik

A munka természetéből fakad, hogy a csatlakozás következményeinek modellezését nagyszámú változatban végeztük el, s tesszük ezt a jövőben is, állandóan alkalmazkodva a tények és a tárgyalási pozíciók változásához. A változatok képzése alapvetően az alábbi tényezők mentén történt:

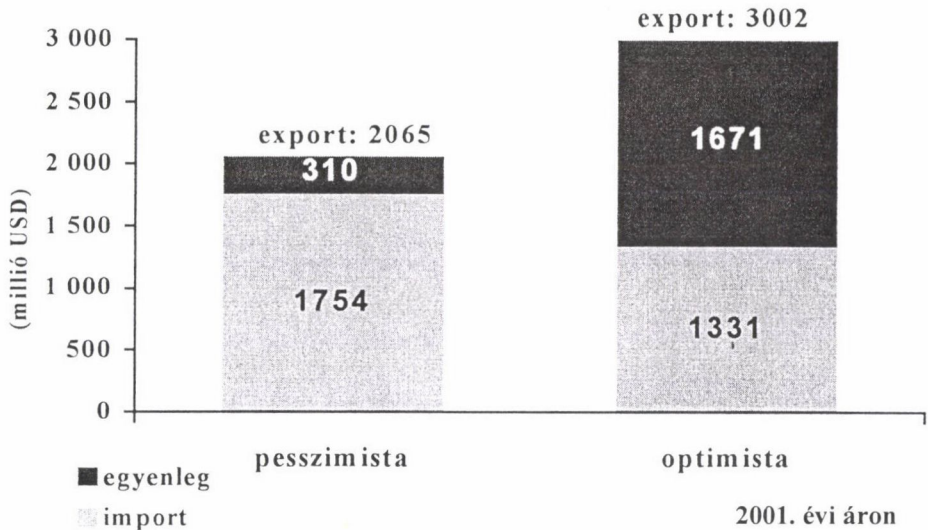
- az árfelzárkózás sebessége. Sajátos mozzanata lesz (lehet!) a magyar csatlakozásnak, hogy az akkori magyar input-, termelői és fogyasztói

¹ Nem világ-modellről, nem is EU-modellről van szó. Ugyanakkor a magyar agrárgazdaságot nem elszigetelten kezeli, hiszen a magyar szereplők reagálását az EU-csatlakozás által indukált ár- és támogatási hatások vezérlik. Ezért tekinthető csak részben parciálisnak.

árak alacsonyabbak lesznek mind az átlagos európai, mind pedig a mérvadó, piacvezető EU-tagországok árainál. Az ez utóbbiakhoz való közeledés már elkezdődött (sőt, az inputárak esetében zömmel „tetőzött” is), s a csatlakozáskor minden bizonnyal fel fog gyorsulni. A folyamat tényleges lejátszódását azonban lehetetlen megjósolni, ezért 1, 2 és 3 éves felzárkózási változatokkal is számoltunk;

- a *jövedelemkompenzációk* sorsa. Közismert, hogy a jelenlegi EU-tagországok az 1992. évi és a legutóbbi 1999. évi KAP-reform (Agenda 2000) keretében végrehajtott intézményi árak (pl. intervenciósi árak) csökkentését részben vagy egészben ún. közvetlen jövedelem-támogatásokkal kompenzálják a gabonafélék, az olajnövények, a fehérjenövények, a juhászat és a szarvasmarha ágazat esetében. Bár „valaminek” a kompenzálásáról van szó, valójában ez a támogatási rendszerbe beépült, a konkrét piaci áraktól függetlenül járó támogatási formává módosult. Így a piaci esélyeket döntően befolyásoló szabályozási elemmé lépett elő, amelynek igénybevételére – főleg az előbbi ok miatt – az újonnan belépők is jogot formálnak. Mindemellett a döntés bizonytalan, ezért több változat várható következményeit is vizsgálat tárgyává tettük;
- a *magyar felkészülés* és a tárgyalások kimenetele. A tárgyalások kimenetele számos ponton (pl. kvóták nagysága, a jövedelemkompenzációk ügye stb.) érzékenyen érinti majd jövőbeni piacra jutási esélyeinket. Ez alapvetően a tárgyalók felelőssége. Egyelőre itthon, széles körben több figyelmet érdemel maga a felkészülési folyamat. A modellezési logikából következik, hogy előbb szemügyre kellett vennünk főbb ágazataink jelenlegi állapotát (szakmai paraméterek, közgazdasági és piaci viszonyok, logisztikai jellemzők stb.), majd megannyi statisztikai és szakértői becslés révén el kellett jutnunk a csatlakozás évében várható állapotig. Végül az akkori (2003. évi) Közös Agrárpolitikával való szembesítéssel jutottunk el a valószínű következményekig. A munka egyik legnehezebb fázisa és kérdése éppen ez: milyen állapotban lehet 2003. január 1-jén a jelenleg is jövedelem- és tökehiánnyal kinlódó mezőgazdaság (agrárgazdaság)? Nem rugaszkodtunk el semmilyen irányban sem a valóságos lehetőségektől. Ugyanakkor két változatban, egy enyhén derülátó és egy ugyancsak enyhén borulátó változatban dolgoztuk ki a csatlakozási bázis-állapotot. Vizsgálataink szerint (2) a magyar mezőgazdaság az elmúlt évtizedben legalább 1000 Mrd Ft értékű fejlesztést mulasztott el megtenni! Az összeg részben a termelőalapok gyarapításához, részben minőségi pótlásához, részben pedig a termelő infrastruktúra kiépítéséhez hiányzik. A kérdés tehát úgy merül fel, hogy az elmaradt (elhalasztott!?) fejlesztésekből mennyit tudunk bepótolni a csatlakozásig? Derülátó esetben azzal számoltunk, hogy évi 150–175 Mrd Ft-os beruházással 600–700 Mrd Ft-os investíció megvalósítható 2003-mal bezárólag. Borulátó esetben összesen csak 400–450 Mrd Ft-os fejlesztés hajtható végre. (Sajnos, a 2000. évi költségvetés csak a pesszimista változatot „alapozza” meg!) E két változat nyilvánvalóan markáns különbséget eredményez a 2002. évi záró (2003. évi induló) állapotban (2. ábra). Az EU-csatlakozásra reagáló mezőgazdaság a

borúlátó esetben 13–15%-kal (a növénytermelés 8–10%-kal, az állattenyésztés 17–20%-kal) lesz kisebb, mint a jól felkészített, derülátóbb. A külkereskedelmi adatokban még inkább koncentrálnak az eltérések: az exportban akár 1 Mrd USD eltérés is lehetséges!

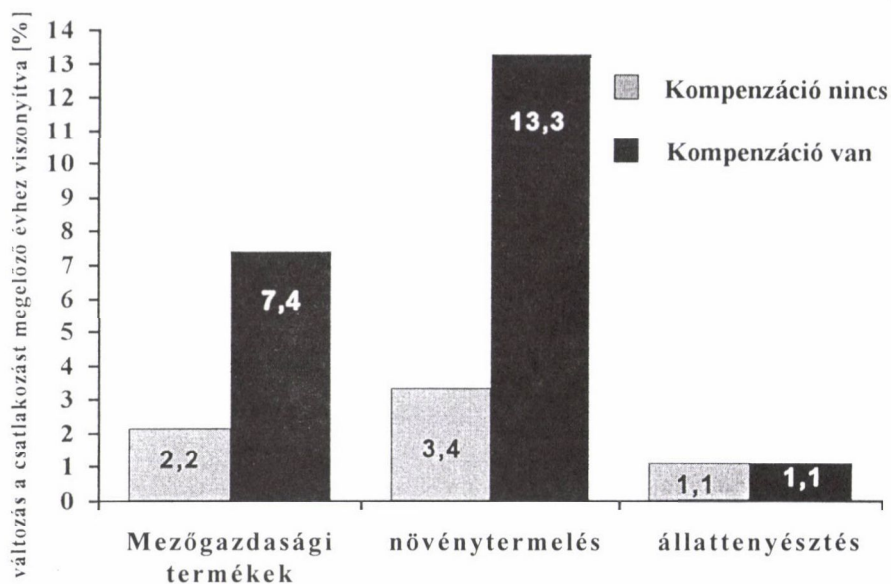

2. ábra. Az élelmiszer-gazdaság várható külkereskedelme a felkészülés két szintje mellett 2002-ben

A modellezett következmények

Biztató eredmény, hogy a mezőgazdaság még mindig, jelenlegi legyöngült állapotában is rendelkezik minőségben és kínálati árakban megnyilvánuló versenyelőnyökkel. Ezek az eszmei (és empirikus!) előnyök a csatlakozás utáni egységes piacon is jó arányban realizálhatók lesznek.

Fell kell azonban készülni az igen erőteljes szelekcióra! Nem az az alapkérdés, hogy mely ágazatok maradnak meg és melyek szorulnak vissza, hanem, hogy mely termelők, mely térségek maradnak versenyben, s melyek szelektálódnak ki abból. A jelenlegi és a leendő versenyképességi jellemzőkben ugyanis kirívóan nagyok a gazdaságok közötti tartós és eseti különbségek! Természetesen az ágazati esélyek sem lesznek azonosak. Itt azonban ismét utalni kell a jövedelemkompenzációk kérdésére (3. ábra). Amennyiben a magyar termelők is részesednek belőle, az érintett gabonafélék, olaj- és fehérjenövények termelési kilátásai kedvezőek lesznek. A kompenzációk megtagadása azonban ezen ágazatokban drámai szelekciót idézhet elő, hiszen az akkori hatékonysági színvonalon és a várható bér- és inputárszinten a mi termelőink sem lesznek képesek jövedelmezően termelni. Az élőlétférfényes, jó minőségű kertészeti termékek piaci esélyei általában kedvezőnek mutatkoznak.

3. ábra. A mezőgazdaság termelési volumenének változása

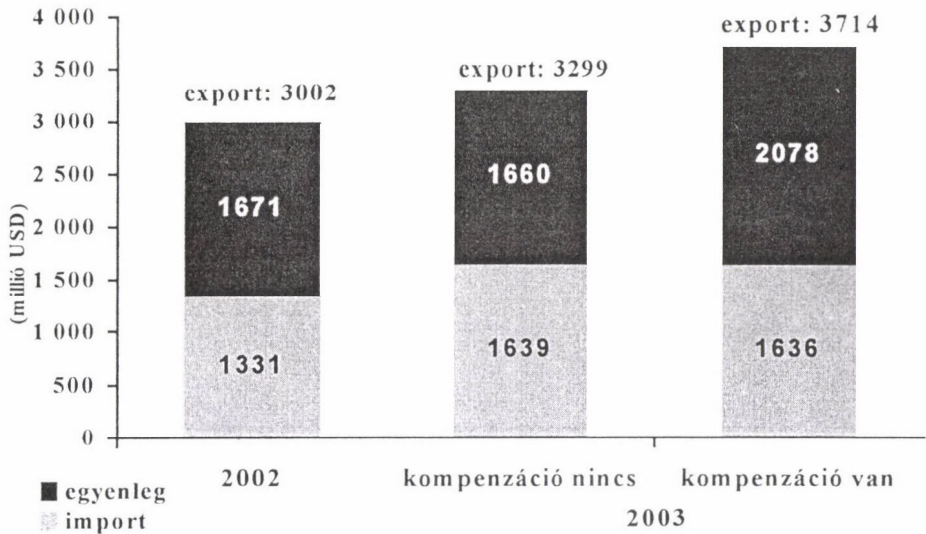
Derülátó esetben számítani lehet arra is, hogy a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek kivitele valamelyest növekedni fog, a kivitel és a behozatal egyenlege pedig tartható lesz.

Az export és a pozitív szaldó azonban szintén függ a jövedelemkompenzációktól: a tét ez esetben 400 millió USD.

Az összességében kedvező hatások azonban csak azzal a megkerülhetetlen feltétellel várhatók, ha a felkészülési időszakot jól használjuk ki, azaz mind a szervezési és szellemi energiákat, mind pedig az anyagi eszközöket a lemaradások csökkentésére, a hatékonyság szempontjából értelmezett gyöngye pontok megerősítésére használjuk fel. Borülátó esetben ugyanis az agrártermékek külkereskedelmi forgalmának méltán megbecsült pozitív szaldója – jövedelemkompenzációkkal is – harmadára eshet vissza, azok megtagadása esetén pedig teljesen eltűnhet (5. ábra)!

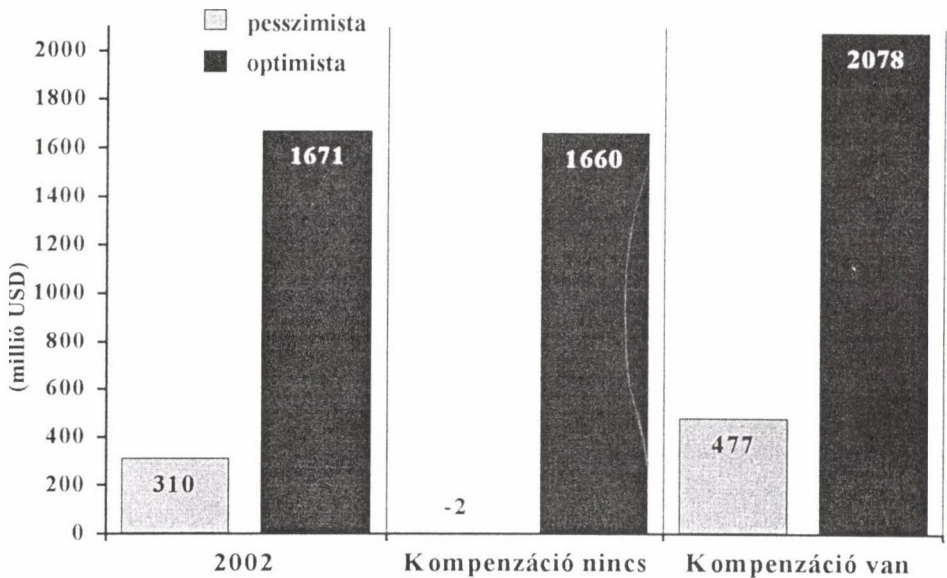
Ennél is drámaibb következménye lehet a nem célirányos felkészülésnek az agrár pénzügyi transzferek EU és Magyarország közötti alakulásának. A tét, a jó és a gyenge felkészülés közötti különbség évente 165 Mrd Ft (640 millió euró) is lehet!

A felkészülési időszaknak tehát önmagában is nagy a terhe, különösen a természeti csapásokkal sújtott évek, s a 2000. év szerény költségvetési megalapozása után. Az agrárpolitika készítőinek és végrehajtóinak továbbra is kettős feladattal kell megbirkózniuk. Egyrészt, *folymatosan kell kezelni a fel-fellobbanó piaci válságokat*, mentőövet dobva a „fuldoklóknak”, a még úszni nem tudóknak. Ez a feladatcsokor szükségessé teszi a jövedelemkiegészítések, a finanszírozó és a szakmai munka közvetlen segítségét. Más-

4. ábra. Az élelmiszer-gazdaság várható külkereskedelme

részt, egyre több forrást kell áldozni a versenyképesség, a gazdasági hatékonyság szilárdulását is hozó egyéni és intézményi alkalmazkodóképesség javítására. Ez utóbbi feladat rendkívül összetett, hiszen a birtokviszonyok, a piacszabályozás, az új típusú együttműködési formák fejlesztésétől és a

5. ábra. Az élelmiszer-gazdaság várható külkereskedelme. Egyenleg

meglévők megerősítésétől kezdve felöleli a termelés biológiai, műszaki-technikai feltételeinek támogatását, a termelés-feldolgozás-elosztás rendszerének összehangolt fejlesztését, s nem utolsósorban a vidéki lakosság alternatív jövedelemszerzési esélyeinek javítását, valamint a mezőgazdasági termékek nem élelmezési célú hasznosításának a bővítését is.

Ezek a feladatok nem újjak. Megoldásukhoz azonban konkrét programokra, nagyobb egyetértésre, s nem utolsósorban több hazai és külföldi (állami és privát) forrásra van szükség. A nagyságrendileg több pénz – jó előkészítő munkával! – a javuló hatékonyság és az elnyerhető EU-források révén térülhet meg.

IRODALOM:

1 Udovecz Gábor (szerk.): Jövedelemhiány és versenyképesség a magyar mezőgazdaságban, Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, Budapest, 2000. 1.

2 Kürthy Gyöngyi–Szűcs István: Az Európai Unióhoz való csatlakozás ágazati felkészülésének fejlesztési forrásigénye. Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, Budapest, 1999. 2.

3 Mészáros Sándor–Spitálszky Márta–Udovecz Gábor: Az EU-csatlakozás várható agrárgazdasági hatásai (Modellszámítások II.) Agrárgazdasági Szakértői Tanulmányok, AKII, Budapest, 2000. 1.

4 Szűcs István–Udovecz Gábor: Az agrárgazdaság jelenlegi helyzete és várható versenyképessége, AKII, Budapest, 1998. 16.

5 Kovács Gábor–Keszthelyi Szilárd: A tesztüzemek 1998. évi gazdálkodásának eredményei. Agrárgazdasági Információk. AKII, Budapest, 1999. 1.

6 Varga Jánosné: Az élelmiszertermelés gazdálkodó szervezeteinek pénzügyi helyzete 1998. Agrárgazdasági Információk. AKII, Budapest, 1999. 3.

Szűcs István

A magyarországi agrárbirtok-szerkezet

Formálj boltozatot számára és ne taposd el,
fogadd be őt, óh Föld, fogadd szívesen!
Takard be ruhád szárnyával
miképpen az anya óvja fiát.
(Rig-Véda, Grhyasutra 4.1.)

A földügyi kérdések a történelem folyamán mindig *politikai érdekütközések* középpontjában álltak. A nagy- és a kisbirtok szembeállítására régen a feudális nagybirtokok létjogosultságát, az újabb időkben – hazánkban – a nagyüzemek életképességét vagy kudarcát próbálja igazolni. Majdnem min-